

11. RESUMÉ

TRESTNÍ ODPOVĚDNOST A UKLÁDÁNÍ SANKCÍ MLADISTVÝM

V právním řádu České republiky existuje od roku 2003 opět samostatná právní norma upravující trestní odpovědnost a soudnictví nad mládeží. Jakkoliv české právo soudnictví nad mládeží v minulosti znalo, je tato norma považována za opětovný průlom právní úpravy, neboť po několika desetiletích znovu existuje trestněprávní norma speciálně aplikovaná na osoby mladší osmnácti let. Zákonodárce se vrátil k právní úpravě podobné té, která platila v Československu v 30. letech 20. století. Tehdy platný zákon o soudnictví nad mládeží se stal významnou inspirací současnému zákonodárci, který takto navázal na moderní právní úpravu platnou v Československu od roku 1931.

Tehdejší i současně platná úprava reaguje na současně preferovaná právní či sociologická východiska trestání a účelu trestání. Základním teoretickým východiskem, ke kterému se hlásí zákonodárce je princip restorativní justice, avšak v zákoně o soudnictví mládeže lze vysledovat působení i dalších právních, sociologických či filozofických přístupů.

Aktuálně platný zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále také jen „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“) speciálně a komplexně (hmotněprávně i procesněprávně) upravuje přístup k ukládání sankcí mládeži, tedy mladistvým a dětem mladším patnácti let. Tato práce se však zabývá zejména hmotněprávními aspekty trestání mladistvých, tedy osob ve věku mezi patnácti až osmnácti lety.

Obečným účelem aktuálně platné právní úpravy soudnictví nad mládeží je snížení kriminality a snížení rizika recidivy závažného chování, kterého se mladistvý dopustil. Výslovně si nová právní úprava klade za cíl komplexně postihnout protiprávní trestněprávně relevantní jednání dětí a mladistvých tak, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem. K tomu mají přispět jak zásady zákona o soudnictví ve věcech mládeže, tak i jeho specifické instituty.

Za tímto účelem mimo jiné zákon o soudnictví ve věcech mládeže přináší svou speciální terminologii. Vedle definice dítěte a mladistvého podává definici dalších

právních institutů, které v rámci tohoto zákona působí. Trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá proviněním, široké spektrum sankcí, jimiž se na spáchané provinění reaguje, obecně pojmenovává jako opatření. V případech, kdy mladistvý není trestně odpovědný za spáchaný čin, hovoříme o činu jinak trestném.

Mezi základní podmínky odpovědnosti za spáchané provinění patří dosažení věku patnácti let, přičetnost a rozumová a mravní vyspělost daného jedince. Biopsychosociální zralost mladistvého (či dítěte) je tedy faktorem, který je vedle věku a přičetnosti kritériem posuzovaným ve vztahu ke spáchanému protiprávnímu činu. Současná věková hranice trestní odpovědnosti, byť modifikované, činí patnáct let. Tato hranice je stále diskutována a rovněž tato práce se snaží nastínit východiska pro nalezení správné věkové hranice trestní odpovědnosti.

V případě shledání mladistvého odpovědným za spáchané jednání se zde rozvíjí široké spektrum možností hmotněprávní reakce. Pokud nedojde k zániku trestní odpovědnosti (trestnosti), přichází reakce v podobě uložení opatření. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže přitom rozeznává tři základní druhy opatření:

- a) výchovná opatření,
- b) ochranná opatření a
- c) trestní opatření.

Výchovná a trestní opatření lze uložit pouze trestně odpovědnému mladistvému pachateli, ochranná opatření se naopak ukládají mladistvým, kteří spáchali čin jinak trestný a za jeho spáchání nejsou trestně odpovědní.

Nejmírnější výchovná opatření zahrnují dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou.

Ochranná opatření představují ochranné léčení, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty, ochrannou výchovu a zabezpečovací detenci.

Trestními opatřeními, která jsou nejpřísnější sankcí za spáchané provinění, jsou obecně prospěšné práce, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, vyhoštění, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem a odnětí svobody nepodmíněně.

Shora uvedená opatření jsou ukládána za respektování zásad, která zákon o soudnictví mládeže ovládají, a při zachování účelu zákona. Sleduje se, aby ukládané opatření přihlíželo k osobnosti toho, komu je ukládáno, včetně jeho věku a rozumové a mravní vyspělosti, zdravotnímu stavu, jakož i jeho osobním a rodinným

a sociálním poměrům, a bylo přiměřené povaze a závažnosti spáchaného činu (zásada proporcionality). Výslovně stanoveným účelem je vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchaní provinění.

Nedílnou součástí odpovědnosti mládeže za protiprávní činy je i postih dětí mladších patnácti let, popř. mladistvých neodpovědných za své protiprávní jednání z důvodu nedostatku přičetnosti či rozumové a mravní vyspělosti, za jimi spáchané činy jinak trestné. Jakkoliv nejsou děti mladší patnácti let trestně odpovědné, je možné je za jejich protiprávní jednání postihnout, to však zásadně pouze výchovně, neboť účelem postihu dětí mladších patnácti let nesmí být výlučně trest za jejich jednání.

Účelem ukládání opatření za činy jinak trestné je rychlá a odpovídající reakce na jejich spáchání, prevence opakování jejich páchaní, náhrada nároků poškozených a výchovné působení na dítě za současné podpory sociálního a duševního rozvoje provinilce.

Dítěti mladšímu patnácti let (či trestně neodpovědnému mladistvému) lze jako opatření uložit: výchovnou povinnost, výchovné omezení, napomenutí s výstrahou, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče, dohled probačního úředníka či ochrannou výchovu.

Česká právní úprava odpovídá požadavkům a standardům zavedeným mezinárodními normami závaznými pro Českou republiku, a to zejména požadavkům Úmluvy o právech dítěte či Minimálních standardních pravidel soudnictví nad mládeží přijatých v rámci OSN (Pekingská pravidla).

Přestože kriminalita dětí a mládeže je stále aktuálním tématem kriminologických výzkumů a teoretických konceptů, v současné době stále neexistuje klíč k jejímu uchopení tak, aby se bezvýhradně předešlo dalšímu páchaní trestné činnosti. Domnívám se, že ačkoliv je dobrá právní úprava trestní odpovědnosti mládeže a ukládání sankcí mládeži významným základem pro prevenci další kriminality, je nutné hledat kořeny protiprávního jednání a spíše se snažit zabránit vzniku prvotního impulsu, který ke spáchání protiprávního činu vede.